

## **МАҲКУМЛАР ТОМОНИДАН ҚАЙТА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИЛИШИ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА УНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ**

*Тошканбоев Диёржон Муҳаммадҷон ўғли*  
*Ўзбекистон Республикаси Криминология*  
*тадқиқот институти мустақил изланувчиси*  
*Э-почта:diyorjontoahkenboyev@gmail.com*

**Аннотация:** Маҳкумларни қайта ижтимоий ҳаётга мослаштириш – бу жазони ўтаб бўлган шахсларни жамиятга қайтариш, уларнинг ижтимоий, иқтисодий ва психологик жиҳатдан мослашувини таъминлаш жараёнидир. Бу жараён жуда муҳим бўлиб, жиноятчиликнинг қайта такрорланишининг олдини олишда муҳим рол ўйнайди.

**Қуйида ушбу жараённинг асосий йўналишлари келтирилган:**

### **1. Таълим ва касб-ҳунар ўргатиш**

Маҳкумларга жазони ўташ даврида ўқиш, касб ўрганиш имконияти берилиши лозим. Бу уларнинг чиқишдан кейин иш топишига ва мустақил ҳаёт қуришига ёрдам беради.

### **2. Психологик ва ижтимоий ёрдам**

Маҳкумлар кўпинча руҳий зўриқиш ва жамиятдан ажралганлик ҳиссини бошдан кечиради. Психологик маслаҳатлар, ижтимоий мослашув курслари уларнинг янги ҳаётга тайёрланишига хизмат қилади.

### **3. Иш билан таъминлаш**

Реинтегратсия жараёнида энг муҳим омиллардан бири – доимий иш жойининг мавжудлиги. Давлат ва хусусий секторлар томонидан квоталар ёки махсус дастурлар орқали ишга қабул қилишни рағбатлантириш мумкин.

### **4. Уй-жой билан таъминлаш**

Жазодан чиққан шахслар кўпинча яшаш жойига эга бўлмайди. Улар учун вақтинчалик турар жойлар ташкил этилиши муҳим.

### **5. Жамият билан алоқаларни тиклаш**

Оила ва яқинлар билан алоқаларни мустаҳкамлаш, ижтимоий гуруҳларга қўшилиш уларнинг жамиятда ўз ўрнини топишига ёрдам беради.

### **6. Қонунчилик ва институтсионал ёрдам**

Реинтегратсия жараёнини енгиллаштириш учун махсус қонунлар, давлат дастурлари, нотижорат ташкилотлари фаолияти муҳимдир.

**Дунё бўйича бир қанча давлатлар қайта жиноятчиликни камайтиришда самарали тажриба тўплаган. Уларнинг баъзилари қуйидагича:**

### 1. Норвегия

Норвегияда жазони ижро этиш тизими асосан инсонпарварлик тамойилларига асосланади. Маҳкумлар учун таълим, психологик маслаҳат ва касбга ўргатиш шароитлари яратилган. Улар билан психологлар ва ижтимоий ишчилар фаол ишлайди. Натижада, Норвегияда қайта жиноятчилик даражаси 20% атрофида.

### 2. Германия

Германияда "ресоциализация" концепсияси асосий ўринда туради. Маҳкумлар жазони ижро этиш даврида ҳам ташқи дунё билан алоқа қилиб туради: улар вақтинча ишга боришлари, оила билан учрашишлари мумкин. Бу уларнинг жамиятга қайтишини осонлаштиради.

### 3. Канада

Канадада "соммунити-басед соррестионал програмс" (жамият асосидаги жазолар) кенг қўлланилади. Жазони озодликдан маҳрум этмасдан, назорат остида ўташ, ижтимоий ишлар билан шуғулланиш ва терапия дастурларида қатнашиш маҳкумларнинг ижтимоий мослашувига хизмат қилади.

**Ўзбекистонда сўнгги йилларда жиноятчиликка қарши кураш ва маҳкумларни ижтимоий мослаштириш борасида муҳим ислохотлар амалга оширилмоқда:**

#### 1. Реабилитация марказлари ва таълим дастурлари

Жиноят-ижроия тизими орқали маҳкумларга ўрта махсус ва касбий таълим олиш имкониятлари яратилмоқда. Ҳарбийлаштирилган коллежлар, профессионал ўқув марказлари фаолият юритмоқда.

#### 2. Амнистия ва афв этиш сиёсати

Мустақиллик, Конституция куни муносабати билан эълон қилинадиган амнистия актлари орқали минглаб маҳкумлар озодликка чиқарилмоқда. Улар билан алоҳида психологик ва ижтимоий ишлар олиб борилмоқда.

#### 3. Ижтимоий мослаштиришга қаратилган дастурлар

Яқинда Адлия вазирлиги, ИИВ, Бандлик ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги билан ҳамкорликда маҳкумларни ишга жойлаштириш бўйича дастурлар йўлга қўйилган. Шунингдек, айрим ҳудудларда собиқ маҳкумлар учун вақтинчалик турар жойлар ташкил этилмоқда.

**Қуйидаги таклифлар қайта жиноятчилик даражасини янада камайитиришга хизмат қилиши мумкин:**

1. Жамоатчилик назорати кучайтирилиши – Маҳкумлардан озод қилинган шахслар устидан назорат фақат ҳуқуқ-тартибот органлари эмас, балки фуқаролик жамияти ва нодавлат ташкилотлар томонидан ҳам олиб борилиши керак.

2. Махсус квоталар жорий этилиши – Иш берувчилар учун собиқ маҳкумларни ишга олишда солиққа оид имтиёзлар ёки давлат буюртмалари бериш орқали рағбатлантириш.

3. Рақамли реабилитация тизими – Маҳкумлар реабилитациясини кузатиб боровчи электрон платформа яратиш. Бу платформа уларнинг психологик ҳолати, ижтимоий фаоллиги, иш билан таъминланганлик ҳолатини реал вақт режимида кузатишга имкон беради.

4. Оилавий ва диний тарбияни кучайтириш – Оила ва диний ташкилотларнинг тарбиявий таъсирини кучайтириш орқали собиқ маҳкумларни маънавий қўллаб-қувватлаш.

Бундан ташқари, Мамлакатда жазони ижро этиш тизимини такомиллаштириш, маҳкумларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг ҳимоясини таъминлаш, қайта жиноят содир этилишининг олдини олиш мақсадида уларни ахлоқан тузатиш бўйича тарбиявий ишларнинг самарадорлигини ошириш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, жиноят-ижроия амалиётини ўрганиш натижалари маҳкумларнинг ҳуқуқларига риоя этиш, уларнинг шаъни ва кадр-қиммати ҳурмат қилинишини таъминлаш, келгусида жамиятга ижтимоий мослаштириш учун ахлоқан тарбиялаш ва меҳнатга ўргатишнинг шаффоф ва янада самарали ҳуқуқий механизмларини жорий этиш зарурлигидан далолат бермоқда.

Замонавий халқаро стандартлар ва илғор хорижий тажрибани инобатга олган ҳолда жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш мақсадида, бир қатор ижобий ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан,

1. Жиноий жазоларнинг ижросини таъминлаш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари этиб белгиланди.

2. Жиноят-ижроия қонунчилиги нормаларини унификация қилиш, тизимлаштириш ва уйғунлаштирилди.

3. Маҳкумлар ҳуқуқларига сўзсиз риоя этилишини, уларнинг шаъни ва кадр-қиммати ҳурмат қилинишини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги механизмларини жорий этилди;

4. Маҳкумлар онгида қонунга итоаткор хулқ-атвори, инсонга, меҳнатга, ижтимоий турмуш қоидалари ва анъаналарига ҳурмат муносабатини шакллантириш тизимини такомиллаштирилди;

5. Умумейтироф этилган халқаро стандартларга мос равишда маҳкумлар ҳуқуқлари доирасини янада кенгайтирилди.

6. Маҳкумлар, биринчи навбатда, вояга етмаганлар ва ёшларнинг таълим олиши, касбий тайёргарлигини ташкил этиш ҳамда бандлигини таъминлаш тизимини ривожлантирилди ва бошқа вазифалар кўрсатилиб ўтилди.

### **ХУЛОСА**

Қайта жиноятчиликни олдини олиш ҳар томонлама комплекс ёндашувни талаб қилади. Бу жараёнда жазони ижро этиш тизими, ижтимоий хизматлар, маҳаллий ҳокимиятлар, нодавлат ташкилотлар ва жамият аъзолари ўзаро ҳамкорликда ишлаши зарур. Ҳар бир маҳкум — бу тузатишга, янги ҳаёт бошлашга лойиқ инсондир. Уни жамиятдан четлаштириш эмас, балки унга қўл узатиш орқали биз жиноятсизликка қарши энг кучли курашни олиб боришимиз мумкин.